

Марія Ріпей

Львівський національний університет
імені Івана Франка,
асистент кафедри мови ЗМІ,
maria-kr@ukr.net

ЛЕКСЕМА «ВКАЗУВАТИ» В ГАЗЕТНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

© Pineй M., 2021

На підставі довідкової літератури та власного редакторського досвіду розглянуто вживання лексики «вказувати» у журналістських матеріалах. Зосереджено увагу на поясненні значення цього слова у «Словнику української мови» (в 11 т.) та «Словнику української мови online». Приклади наведено із щоденної всеукраїнської газети «День», що є одним з найпопулярніших видань у рейтингу загальнонаціональних медіа.

Зазначено, що лексему «вказувати» правильно вживати на позначення «жестом, рухом, спрямованим кудись, на когось, щось, привертати до кого-, чого-небудь увагу; показувати... указувати дорогу... бути зразком для здійснення чого-небудь... відзначати, виділяти, називати що-небудь, роблячи відомим, помітним... звертаючи увагу на що-небудь, пояснювати, розкривати його сутність... наказувати кому-небудь, робити зауваження, давати розпорядження, повчати...».

А в інших випадках варто вживати не росіянізм «вказувати», а «зазначити», «занотувати», «зафіксувати», «написати», «подати», «свідчити» тощо. Правильно писати «на звороті малюнка журналіст написав (зазначив, занотував)...»; «зазначити (подати, записати) в фемінітиві назву»; «в декларації подати (зазначити, написати) види доходів», «у розділі фіксують (записують, зазначають) дані про види та суми доходів», «зазначати місце проживання, серію і номер паспорта, ідентифікаційний код...», «інформація не буде подана»; «зазначати (записувати) в документах», «записувати (зазначати, занотувати) на конверті рік народження»; «Менше 25 хворих на 100000 мешканців країни свідчить...».

Акцентовано, що від точності слововживання залежить доступність, естетичний вплив і дієвість газетних публікацій.

Ключові слова: лексема, газетні матеріали, ненормативне вживання, словники.

Журналістське слово повинно бути продуманим, доречним, точним. Адже засоби масової інформації «повинні культивувати, поширювати норму й естетику мововираження і на рівні слова, і на рівні висловлення» [8, с. 135].

Постановка проблеми та її актуальність. Особливої уваги потребує газетна мова. «Газету ж читають усі... А читаючи, переймають її мову, свідомо чи несвідомо, і часописна мова розповсюджується... величезна сила впливу газетної мови на вироблення культури мови літературної...» [4, ч. 9, с. 289].

Ставимо за мету на підставі довідкової літератури і власного редакторського досвіду проаналізувати неправильне/правильне вживання лексики «вказувати» в газетних публікаціях. Виокремимо випадки вживання лексики «вказувати» у журналістських текстах, з'ясуємо значення на підставі довідкової літератури, розглянемо відповідники правильного вживання.

Аналізований фактаж – публікації щоденної всеукраїнської газети «День», що є одним з найпопулярніших видань у рейтингу загальнонаціональних медіа².

Аналіз досліджень. На мовленнєвих неточностях акцентують у своїх працях Б. Антоненко-Давидович, І. Вихованець, М. Волощак, К. Городенська, П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Капелюшний, А. Коваль, Н. Непийвода, О. Пономарів, О. Сербенська та ін.

Дослідники зауважують, що «в умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій працівники ЗМІ повинні забезпечити правильність поданої інформації не тільки в аспекті змісту повідомлення, але і з точки зору відповідності медіа-тексту чинним мовним нормам» [9, с. 143].

Виклад основного матеріалу. Як видно з газетних публікацій, журналісти часто наводять лексему «вказувати», однак не завжди її вживання можна вважати обґрунтованим. Зокрема, у матеріалах щоденної всеукраїнської газети «День» виявляємо лексему «вказувати», правильність подання якої не викликає сумніву. Наприклад, у таких значеннях [7, т. 10, с. 414]:

– «жестом, рухом, спрямованим кудись, на когось, щось, привертати до кого-, чого-небудь увагу; показувати» – «*Офіцери, йдучи попереду солдатів, досвідченим оком вирішували долю кожного і красномовним жестом **вказували** на машину...*» (26.09.2013); «*...вказав на постать чоловіка, який лелекою ходив свіжорозораним полем і щось пильно розглядав*» (16.06.2000); «*Знайшли якогось діда, він і **вказав** нам на місце, де... відбувся бій*» (01.02.2018);

– «вказувати дорогу (шлях, шляхи) – бути зразком для здійснення чого-небудь» – «*Якщо існує якийсь проект, який має проблеми, ми ті, хто буде **вказувати** йому правильний шлях*» (06.08.2018);

– «відзначати, виділяти, називати що-небудь, роблячи відомим, помітним» – «*Журналіст не лише **вказав** на помилки радянської журналістики, а й провів паралелі із сучасною епохою*» (04.08.2017); «*Для рідних був стрижнем родини, знав, коли і як порадити, а коли **вказати** на помилки*» (08.08.2018).

– «звертаючи увагу на що-небудь, пояснювати, розкривати його сутність» – «*...на цю «очевидність» **вказував** свого часу великий митрополит Андрей Шептицький*» (16.07.2010);

– «наказувати кому-небудь, робити зауваження, давати розпорядження, повчати» – «*...не подобається, не дивися, але іншим не **вказуй** і тим паче не починай полювання...*» (16.04.2015).

І в українських класиків читаємо: «*За кумом нічого бігати, коли кум у хаті, – жартівливо промовила Пистина Іванівна, **вказуючи** на Григорія Петровича*»; «*Нам доводиться не раз бачити вас у земському соборанні [зібранні] як гласного, як члена земства, котрий перший **вказував** то на наші помилки, то на наші ще нові нужди*» (Панас Мирний); «*Ти мені не **вказуй!** – закричав Гнат і стукнув здоровою рукою по столу*» (Григорій Тютюнник) [7, т. 10, с. 414]. І у словнику Бориса Грінченка: «***Укажи** палець, а він руку просить*»; «*Бодай же ти, дівчинонько, щастя-долю мала, що ти мені молодому дорогу **вказала***» [5, т. 4, с. 326].

Однак чи можна вважати обґрунтованим вживання лексеми «вказувати» у значенні «свідчити про що-небудь» [7, т. 10, с. 414]? Наприклад, у таких реченнях: «*Повідомлення продовжують **вказувати** на непотрібне або надмірне застосування сили працівниками правоохоронних органів*» (14.09.2020); «*...при складанні цього списку враховано низку епідеміологічних показників, які повинні чітко **вказувати** на те, що поширення захворювання в країні сповільнилося... Менше 25 хворих на 100000 мешканців країни **вказує** на такий рівень місцевої передачі вірусу...*» (01.06.2020); «*... Якщо до того часу не буде чути відповідь, це може **вказувати** на те, що електроніка на*

² За даними дослідження «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2020 р.», яке провела соціологічна компанія InMind на замовлення міжнародної організації Internews, це одне з найпопулярніших видань у рейтингу загальнонаціональних ЗМІ. <https://detector.media/doc/images/news/archive/2016/181602/2020-Media-Consumption-Survey-FULL-FIN-Ukr.pdf>.

борту... пошкоджена» (26.09.2018); «... Склад може **вказувати** на активні гідротермальні процеси у внутрішньому океані...» (14.04.2017).

Як наведено в російсько-українському словнику складної лексики» [2, с. 650], російською мовою «указывать на», а українською – «свідчити про»; як зазначено у порадику з української мови [3, с. 247], російською «это указывает на что», а українською – «це свідчить про що». Наприклад, «Ви [Л. О. Яновська] великий майстер у виборі сюжетів, про що **свідчать** хоч би прислані до альманаху оповідання й комедія» (Михайло Коцюбинський); «Які глибокі були в нього [О. С. Пушкіна] враження від української природи – **свідчить** знаменитий уступ у.. «Полтаві» — «Тиха украинская ночь» (Максим Рильський); «Артем був певен, що гайдамаки кинуться принаймні до цього місця, де було обстріляно їхній роз'їзд. За це **свідчили** і кулі, що пролітали над головою» (Андрій Головка) [7, т. 9, с. 78]; «Недоїдки **свідчили**, що тут були люде»; «Святеє писаніє **свідчить-висвідчає**» [5, т. 4, с. 107]. Можемо зауважити, що у вищеподаних реченнях «оповідання й комедія», «уступ», «кулі» «недоїдки», «писаніє» не вказують, а свідчать, тобто «є свідченням, доказом чого-небудь; доводять щось» [7, т. 9, с. 78].

У наведених реченнях із газетних публікацій замість росіянізму «вказувати» варто писати лексему «свідчити»: «Повідомлення продовжують **свідчити** про непотрібне або надмірне застосування сили працівниками правоохоронних органів»; «...при складанні цього списку враховано [взято до уваги. – М. Р.] низку епідеміологічних показників, які повинні **свідчити** про те, що поширення захворювання в країні сповільнилося... Менше 25 хворих на 100000 мешканців країни **свідчить** про такий рівень місцевої передачі вірусу...»; «... Якщо до того часу не буде чути відповідь, це може **свідчити** про те, що електроніка на борту... пошкоджена»; «... Склад може **свідчить** про активні гідротермальні процеси у внутрішньому океані...».

Також чи можна вважати обгрунтованим вживання лексеми «вказувати» у таких реченнях: «На звороті малюнка журналіст **вказав**: «Роман Сущенко. 2019. Католицький собор. Страсбург. Папір, олівець, гелева ручка, акварель»» (11.07.2019); «Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 18 серпня 2020 року дозволило, за бажанням, **вказувати** в фемінітиві назву професії в кадрових документах» (25.08.2020); «Для отримання урядової знижки на сплату комунальних послуг достатньо подати лише заяву та декларацію про доходи, в якій **вказати** тільки види доходів, а не їх розміри...» (21.08. 2018); «Якщо раніше необхідно було в Декларації **вказувати** види доходів зареєстрованих в помешканні осіб, то з травня 2018 року у розділі III **вказуються** ЛИШЕ дані про види та суми доходів осіб, інформація про які відсутня в Державному реєстрі фізичних осіб...» (14.05.2018); «...Контроль при проведенні грошових переказів на суму від 30 тис. грн пропонується посилити – відправникам і одержувачам коштів потрібно буде **вказувати** інформацію про себе для повної ідентифікації. **Вказувати** потрібно буде місце проживання, серію і номер паспорта, ідентифікаційний код... Здійснити переказ буде неможливо, якщо така інформація не буде **вказана**» (03.08.2018); «Медичному персоналу лікарень суворо наказано **вказувати** в документах померлих причиною смерті – одну із супутніх хвороб пацієнта...» (26.10.2020); «...**вказувати** на конверті рік народження...» (25.12.2019)? Бо чи можна на звороті малюнка, в документах, у декларації, на конверті щось вказати («жестом, рухом, спрямованим кудись, на когось, щось, привертати до кого-, чого-небудь увагу; показувати... указувати дорогу... бути зразком для здійснення чого-небудь... відзначати, виділяти, називати що-небудь, роблячи відомим, помітним... звертаючи увагу на що-небудь, пояснювати, розкривати його сутність... наказувати кому-небудь, робити зауваження, давати розпорядження, повчати...» [7, т. 10, с. 414])?

Як читаємо у словниковій статті слова «указывать», наведених в російсько-українському словнику складної лексики» [2, с. 650–651], правильно так вживати: на хиби – звертати увагу, літературу – рекомендувати, дату – називати, адресу – зазначати. На звороті малюнка, в документах, у декларації, на конверті можна:

– зазначити – «записувати з метою обліку, реєстрації і т. ін.; фіксувати... пишучи...» [6; 7, т. 3, с. 128];

– занотувати – «те саме, що записувати» [7, т. 3, с. 233], «те саме, що нотувати» [6];

– зафіксувати – «відображати за допомогою фото, малюнка, запису...» [7, т. 3, с. 374], «відтворювати за допомогою фото, малюнка, запису... записувати, реєструвати (певні факти, події і т. ін.)» [6];

– написати – «складати і записувати який-небудь текст... давати кому-небудь ім'я, рідше прізвище, занотовуючи його в документі» [7, т. 6, с. 361], «коротко написати, сказати про кого-, що-небудь» [6];

– подати – «повідомляти, передавати що-небудь комусь... обліковувати, записувати що-небудь» [7, т. 6, с. 729] тощо.

Наприклад, «Хіба, даруючи панові староство, **зазначають**, скільки ведмедів там у лісах чи бобрів у річках?»; «Сергій навмисне не **зазначив** адреси госпіталю, щоб Зоя не знала, де його шукати» [7, т. 3, с. 128]; «Українські письменники XVII віку мали звичку **зазначати** свої джерела на полях книжок» [6]; «Іскров ніколи не розлучався з записною книжкою, ретельно **занотовував** усе, що треба було зробити»; «Як дрібний, але характерний штрих, **занотую**, що великий артист [П. К. Саксаганський] завжди першим, раніше за всіх акторів, приходив на виставу і відразу ж брався до гримування» [7, т. 3, с. 233]; «Коли потяг одходив від станції, швидкий пасажир розгортав якийсь журнал, виймав відтіля записну книжку і щось там **занотовував**» (Микола Хвильовий); «Вареники з м'ясом, – замовляв відвідувач .. – Дві порції. – Офіціантка старанно **занотовувала** замовлення в блокнот»; «**Занотувавши** назвище хазяїна, Тихович каже циганові копати абиякий куц» (Михайло Коцюбинський) [6]; «Вахтовий журнал – літопис корабля. На думку кадрових штабістів, він **зафіксує** кожен наш крок, подану і виконану команду, досягнений успіх, припущену помилку» [7, т. 3, с. 374]; «Я почав вести щоденника. То був своєрідний діаріуш, що коротко **зафіксував**, як писав літописець...» [6]; «Хіба байстрюк? – Без прізвища. – Запиши, Миколо, У реєстер. Нехай буде... Нехай буде Голий, Так і пиши! – Ні, погано! – Ну, хіба Бідою! – І це не так. – Стривай лишень, Пиши Галайдою» (Тарас Шевченко) [7, т. 6, с. 361]; «Юрко вистругав маленьку дощечку, **написав** кілька слів» (Іван Нечуй-Левицький) [6]; «А спитай [Лілеє] лишень мого братика, чи хутко він має виїхати до Америки і чи буде ласкав хоч мені **подати** свою адресу?» (Леся Українка); «То пан радить.. при конскрипції **подавати** менше худоби, ніж маємо» [7, т. 6, с. 729].

У наведених реченнях із газетних публікацій, на нашу думку, варто так писати: «На звороті малюнка журналіст **написав (зазначив, занотував)**: «Роман Сущенко. 2019. Католицький собор. Страсбург. Папір, олівець, гелева ручка, акварель»»; «Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 18 серпня 2020 року дозволило, за бажанням, **зазначати (подавати, записувати)** в фемінітиві назву»; «Для отримання урядової знижки на сплату комунальних послуг достатньо подати лише заяву та декларацію про доходи, в якій **зазначити (написати, подати)** тільки види доходів, а не їх розміри...»; «Якщо раніше необхідно було в Декларації **подати (зазначити, написати)** види доходів зареєстрованих в помешканні осіб, то з травня 2018 року у розділі III **фіксують (записують, зазначають)** ЛИШЕ дані про види та суми доходів...»; «... Контроль при проведенні грошових переказів на суму від 30 тис. грн пропонується посилити – відправникам і одержувачам коштів потрібно буде **подавати** інформацію про себе для повної ідентифікації. **Зазначати** потрібно буде місце проживання, серію і номер паспорта, ідентифікаційний код... Здійснити переказ буде неможливо, якщо така інформація не буде **подана**»; «Медичному персоналу лікарень суворо наказано **зазначати (записувати)** в документах померлих причиною смерті – одну із супутніх хвороб пацієнта...»; «**записувати (зазначати, занотовувати)** на конверті рік народження...».

Висновки. Лексему «вказувати» правильно вживати на позначення «жестом, рухом, спрямованим кудись, на когось, щось, привертати до кого-, чого-небудь увагу; показувати... указувати

дорогу... бути зразком для здійснення чого-небудь... відзначати, виділяти, називати що-небудь, роблячи відомим, помітним... звертаючи увагу на що-небудь, пояснювати, розкривати його сутність... наказувати кому-небудь, робити зауваження, давати розпорядження, повчати...» [7, т. 10, с. 414]. А в інших випадках варто вживати «зазначити», «занотувати», «зафіксувати», «написати», «подати», «свідчити» тощо.

Точність слововживання є «запорукою доступності, естетичного впливу і дієвості газетного матеріалу» [1, с. 57]. З огляду на це важливо аналізувати неправильність/правильність подання лексем у журналістських текстах, з'ясовуючи значення на підставі довідкової літератури, подавати відповідники правильного вживання. Щодо цього Іван Огієнко писав: «Нікому не хочу витикати їхніх «помилки», – хочу тільки допомогти нашій пресі скоріш створити найміцніший ґрунт для розвитку нашої культури – соборну літературну мову... всі ми спокійно приймаємо... лікарські поради, так само можна приймати й фахові поради мовні, коли мовний організм наш «не в порядку» [4, ч. 6, с. 259–260].

ЛІТЕРАТУРА

1. Григораш Д. С. Теорія і практика редагування газети / Д. С. Григораш. Львів: Вид-во ЛДУ, 1966. 168 с.
2. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / Святослав Караванський. К.: ВЦ «Академія», 1998. 712 с.
3. Непийвода Н. Сам собі редактор: порадник з української мови / Наталя Непийвода. К., 1996. 260 с.
4. Огієнко І. Наша часописна мова / Іван Огієнко // Рідна мова. 1933. Ч. 9. С. 289–294; 1936. Ч. 6. С. 259–260.
5. Словарь української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко: [у 4 т.] [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hrinchenko.com/>.
6. Словник української мови online. Т. 1–10 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://services.ulif.org.ua>.
7. Словник української мови: [в 11 т.] [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
8. Соколова С. Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови, стилістики та соціолінгвістики / С. Соколова, С. Бибик // Українська мова. К., 2014. № 2. С. 133–145.
9. Яворський А. Мовні помилки в журналістських текстах (на матеріалі одного номера газети «День» / А. Яворський // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки. Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2011. № 1. С. 143.

REFERENCES

1. Hryhorash D. S. (1966). Theory and practice of newspaper editing. Lviv. P. 57 [in Ukrainian].
2. Karavans'kyj S. (1998). Russian-Ukrainian dictionary of complex vocabulary. Kyiv: VC «Academy». 712 p. [in Ukrainian].
3. Nepyjvoda N. (1996). Self-editor: a guide to the Ukrainian language. Kyiv. 260 p. [in Ukrainian].
4. Ohienko I. (1933; 1936). Our magazine language. *Native language*. N 9. P. 289–294; No. 6. P. 259–260 [in Ukrainian].
5. Dictionary of the Ukrainian language / emphasis. with add. vlas. material B. Grinchenko: in 4 volumes (1958). Kyiv: Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. URL: <http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/42425-pokazuvaty.html#> [in Ukrainian].
6. The Ukrainian language dictionary: in 11 vol. (1970 – 1980). Kyiv. URL: <http://sum.in.ua> [in Ukrainian].
7. Dictionary of the Ukrainian Language online. URL: <https://services.ulif.org.ua> [in Ukrainian].
8. Sokolova S., Bybyk S. (2014). Ukrainian language in modern mass media: problems of language culture, stylistics and sociolinguistics. *Ukrainska mova*. Kyiv. No. 2. P. 133–145 [in Ukrainian].
9. Yavors'kyj A. (2011). Linguistic errors in journalistic texts (on the material of one issue of the newspaper «Day». *Scientific Bulletin of Volyn. National University named after L. Ukrainka. Philological Sciences. Linguistics*. Lutsk. N 1. P. 143 [in Ukrainian].

LEXEM «POINT OUT» IN NEWSPAPER PUBLICATIONS

In this article authors take into consideration usage of the verb «point out» in journalistic materials on the basis of reference literature and their own editorial experience. The article focuses on explanation of the meaning of these word in Ukrainian dictionary in eleven tomes and Dictionary of the Ukrainian language online. Materials for analysis are selected from the Ukrainian national daily newspaper «The Day», which is one of the most popular publications in the ranking of national media.

It is noted that the token «point out» is correctly used to denote «a gesture, a movement directed somewhere, at someone, something, to draw attention to someone or something; show... point the way... a model for something... mark, highlight, name something, making known, noticeable... paying attention to something, explain, reveal its essence... order someone, make remarks, give orders, to teach...».

And in other cases it is necessary to use not Russianism «point out», but «to mark», «to note down», «to fix», «to write», «to submit», «to testify» etc. Correctly write «on the back of the picture the journalist wrote (noted, took notes)...»; «Indicate (submit, write) in the feminine name»; «In the declaration to submit (indicate, write) types of income», «in the section record data on types and amounts of income», «indicate place of residence, series and number of passport, identification code...», «information will not be submitted»; «Indicate (write) in documents», «record (indicate) the year of birth on the envelope»; «Less than 25 patients per 100,000 inhabitants of the country testify...».

It is emphasized that the accuracy of word usage depends on the availability, aesthetic impact and effectiveness of newspaper publications.

Keywords: lexem, newspaper materials, non-normative use, dictionaries.